

СТАНОВИЩЕ

от професор Иван Атанасов Младенов д.ф.н. (2.1. филология, Институт за литература, БАН)

по конкурса за академична длъжност доцент в професионално направление 2.1. Филология (Класически езици), факултет БФ, департамент „Средиземноморски и Източни изследвания с кандидат Георги Иванов Гочев с труда **Свободата от Сенките. Справедливост и образование в диалозите на Платон.**

От какво ще се освободим, ако напуснем пещерата на сенките? Или по-точно, предлагат ли спасение справедливостта и образованието според Платон? И още малко проясняване: как търси свободата и справедливостта Платон чрез своите диалози? Тези най-едри мисли-въпроси изникват в началото на книгата на гл. ас. д-р Георги Гочев *Справедливост и образование в диалозите на Платон*, представена за получаване на академична длъжност „доцент“. Още с първите изречения авторът обилно ги допълва с подвъпроси и разклонения, без да задава посоката на отговорите и без да предпоставя идеи или да умува върху текстове, говорещи различно. Георги Гочев се води поне по две сюжетни нишки, докато развива темата си. Едната е историята от диалога, който анализира, другата е разказът на участниците в него. Неговият собствен глас не подсказва, дори не тълкува, а пояснява сам на себе си присъстващото и липсващото в диалозите, без да се натрапва, сякаш ретушира казаното от героите, за да открои сцените, които те оформят; да оцвети „драматургията“ на Платон, като внимава композицията да е вярна на идеята от сценографията. Така, разказът се води едновременно „земно“, от събитията, но и „небесно“, по исторически и митически позовавания. А цялостната композиция обгръща читателя с най-типичното за античността настроение – ведрост. Ведростта (*Heiterkeit*), използвана от Томас Ман като обща характеристика за античния свят, е чувството, което владее тази книга, прави я увлекателна като роман, а и най-сложните тези излъчват светлина и по-точно, просветленост. Това е най-външният ѝ модус, в който са потопени останалите, всеки от които опитва да я проясни както „душата на Сфера, [която] отново е сфера и тази сфера, по подобие на сферата на Вселената, се движи сама около себе си“ (с. 378). Този цитат е от главата „Скитащата причина“, където възприеманият като дихотомен Платон, от ясно по-ясно заявява триадичен възглед: „Душата на света не е създадена от монолитен блок – както скулптор извайва статуя, отмахвайки части от камъка, а представлява сплав, излята от три материала – Същото (τὸ αὐτό), Другото (τὸ ἕτερον) и един трети, който служи като спойка между двата, бидейки самият сплав между Същото и Другото“ (с. 377-78). Тези думи на

Тимей бележат имплицитната процесуалност в развитието от ранните към късните диалози – тяхната „драматургичност“ намалява за сметка на увеличаване на „нивото на говорене“ и философското съдържание.

В най-академично поднесената част, предговора, Г. Гочев аргументира композиционното разпределение на главите на книгата. Тук той поставя основната си тема – за справедливостта, развита в средата на книгата: в трета и във финалната, осма глава. Гочев нарича анализите в тези глави „две изследвания върху Платоновото разбиране за справедливост“ (с. 8), където всъщност става дума за две различни перспективи към проблема у самия Платон. Третата глава е назована „Държавата“, а осма „Закони“. Още тук, в увода, Гочев предупреждава за неочаквания резултат от изследването. Ще се окаже, че за Платон справедливостта не е само добродетел като черта на характера, а „ситуация на отношение между хората – кратковременна, когато вършим действие в преследване на някакво благо, но и дълговременна, когато живеем с другите по определен начин“ (с. 8 - 9). Този динамизъм, който е модерен днес, все още търси адекватна понятийна система за своя анализ. А в посочените глави Гочев доказва, че Платон сам предлага възглед и гледни точки. Нещо повече, представя модели за анализ на явленията в действие, докато се случват. В трета глава например, пленниците, в лицето на един „извлечен на слънце“ затворник от пещерата, са статични, объркани, непривикнали към дневната светлина, неумели, ненаучени на живот; пленникът, който би се върнал да освободи останалите в пещерата, най-вероятно би бил отново окован от тях и обречен на съмнения за истинността на онова, което вижда тук и отвън. В осма глава „Закони“, и по-точно в последното изречение, Платон вече разсъждава за това „как да колонизираме пещерата и как да я превърнем в дом“. Но това не са две противоположни гледни точки, доколкото не е пропуснат пътят, който Платон изминава от едната до другата, обобщен от Георги Гочев така: „Аксиоматика, драма, мимезис!“

Още една трихотомия, в която пътят като свързващ е третият елемент. Нещо повече, пътят е изминат от Сократ, за когото Гочев намира точно определение: „Сократ е драматичната персонификация на онова, което Платон разбира като разум“ (с. 159). Така светът става „аксиоматика, драма, разум“ – цялост, постигната в категориите на триадичното мислене. Това, че Сократ е персонифицираното свързване, се показва и чрез характеристиката на словото му по отношение на героите от диалозите: „Докато Протагор изглежда здраво свързан със света, то Сократ като че ли се намира на кораб, който не спира да се люшка“ (с. 217). В това люшкане-търсене Сократ/разумът намира връзките между нещата, за да заяви, че вселената е идеална, самодостатъчна и създадена

от Демиурга, докато човекът само я наподобява. В този космогонен възглед за вселената има място и за нещо случайно, което е задължителното условие за съвременна еволюционистка теория. Това е необходимост, която е назована дори по име „τύχη“ (случайност), участваща и в изграждането на характера на човека. Разсъждението върху строежа на вселената и характера на човека продължава с анализ на взаимодействието, предизвикано от случайността и новото свързване: „Внасянето на смут в една система е, в този смисъл, колкото негативно събитие в един първи момент, толкова и позитивно, ако се използва като катализатор на напрежението между елементите на едно съставно цяло и възможност те да се свържат по нов начин“ (с. 392). И така: имаме вселена/характер на човека, състоящи се от случайност, нахлуващи в система от разум и необходимост. Предлагам този епистемологичен анализ да завърши със споменаването на възгледа за възникването на вселената според създателя на семиотиката, Чарлс Пърс (1839 – 1914). Според него, три елемента са активни при този процес: първо, „тихизъм“, според който случайността или спонтанността е реален агент; следва „синехизъм“ – това е траене, съ-съществуване; и „агапизъм“ – любовта или емпатията която слепва първите два. Извеждането по рационален път на тези три компонента е очевидно, но може да се намери и друг, по подразбиране, става дума за не експлицираната свързваща роля на Ерос (агапизъм), който пък е непосредственият повод за възникването на диалога „Пир“.

Не съм си поставял за цел да търся примери за триадично мислене у Платон, но те изникват толкова често в книгата на Георги Гочев, че, за мен, се превърнаха в един от най-важните й приноси. Кристално ясен пример има в споменатата от Гочев Десета книга на „Държавата“, в която се описват трите модуса на съществуване на всяко нещо, и как те се отнасят към самото мислене (с. 254). Ясно е, че тези наблюдения няма да обърнат представите за Платон като изначално дихотомен философ, но поне за мен ще е напълно легитимно допускането, че триадичното мислене се заражда при него. Също както и други философски проблеми, за които обичайно посочваме по-късни автори, например, проблема за универсалиите и партикулариите. Поучавайки Теетет, Сократ го съветва: „...и както успя тях многото да свържеш в един вид, опитай се по същия начин да назовеш всички знания в една фраза“ (с. 240). Или досещането за концептуализма: „Мисленето, според Платон, представлява преход от мнението за конкретното нещо към истината за общото (с. 254)“. Струва ми се, че и авторът на труда, Георги Гочев не е далеч от подобно разбиране. Той изтъква, че когато обяснява познанието на абстрактните представи и общите понятия за нещата, Платон говори за „познаване в процес или със способност, която се нарича δίανοια като мислене, което тръгва от

определени хипотези за съществуването на нещата, които приема за верни, без обаче да ги доказва“ (с. 256). За същото свидетелства и самото поставяне на въпроса: „Сетивата мислят ли, или са нещо като инструмент за реакция към измененията във външната среда?“ (с. 252). Само ще изброя по-важните съвременни философски проблеми, които започват с Платоновите диалози: двоичност на мисленето, отношение, алгебрата като логика, памет, релативизъм, дори „нещото само по себе си“, семиотика, безкраен семиозис, концептуализъм, знак и значение.

Във връзка със семиотиката трябва да спомена един несполучил „Екскурс върху семиотиката на Платон“ (262 – 272), който, слава Богу, не променя почти нищо в книгата. В този откъс Георги Гочев сравнява мисленето на Платон с това на Чарлс Пърс. Сравнението е неуспешно по една банална причина, не се анализира възглед, а цитат, при това, даден през чуждо цитиране. Както почти винаги се случва, първият цитиращ е имал нужда от конкретен ракурс, поради което е цитирал непълно, а Гочев допълнително си е превел неточно. Само за сравнение, параграфът от Пърс е около половин страница и всяко изречение е важно за дефиницията, докато цитатът при Гочев, през чуждия цитат е 4-5 реда. Верният извод от цитата е, че няма такова нещо като край на знаковата верига, въпреки съществуването на термин „краен“ интерпретант, тъкмо обратното, Пърс създава теорията за „безкраен семиозис“ – знакопораждане, което е синоним на мислене, то не свършва и не започва. Но това няма как да се разбере и от следващия цитат, който е избран още по-злощастно, взет от рецензия на Пърс за книгата на неговата приятелка Виктория Лейди Уелби, където философът „бащински“ оприличава своето определение за интерпретант на дефиницията на Лейди Уелби на създадения от нея термин “significs”. Впрочем и началото на Екскурса с цитат от Фердинанд де Сосюр също е неточно поради все същата, неспирна грешка, да се цитира възгледът му за значението, но да се пропуска фактът, че става дума само за проявленията му в идеалната система на езика, без отношение към външната реалност. И ако от този пасаж читателят няма да разбере много за приноса на Платон към семиотиката, то просто трябва да внимава в останалите части, където може да намери изненадващи прозрения за тази област. В несполучилия първи цитат на Пърс се среща термина „граунд“, това е първото, което ни хрумва, когато виждаме нещо, преди да сме сигурни какво точно е пред очите ни, както казах, погрешно преведен. За сметка на това, на с. 260 четем следното разсъждение на Гочев върху „Теетет“: „Оперативната ни памет създава копие на реалността, до което се допитваме тогава, когато онова, което виждаме и чуваме, ни е все още неясно и неразбираемо. Оперативната памет ни позволява да разполагаме с един малък, разбран модел на

реалност, към която се обръщаме, когато една ситуация не е самоочевидна и саморазбираема.“. Ето това е перфектното обяснение на „мистериозната“, както я определят изследователите, теза за „граунд“ у Пърс, извлечена от Платон, която се появява и в схоластиката, най-ярко при Майстер Екхард, после и при Джон Дънс Скот.

Мястото и жанрът на този текст не изисква от мен да изброявам приносите му по точки, затова ще си послужа със задачите, които самият Георги Гочев си поставя в своя предговор – те са изпълнени с много повече от предвиденото. Това е труд, за който дълго не намирах дори близко по значение жанрово определение. Тази невероятно сложна книга: апоретична, енциклопедична, ризоматична, би се разпаднала без способността на автора да прояснява, различава и йерархизира. Той си дава сметка за това, когато още в увода обосновава избора си на тези, а не на други диалози, както и защо не анализира цялостно философията на Платон, смятайки, че възгледите му са развиват и завършват на площта на всеки диалог, след което може да се отворят към нови аргументи: “Та не възприемам философията на Платон като система, а като *философска игра*, която се играе с определени правила“ (с. 25). Едва към средата на труда, в частта *Освобождение от пещерата* започна да ми се прояснява жанрът ѝ, който допълнително ме изненада. Много малко трудове са представителни в този канон, това е „научна биография“ на Платон. Авторите, които пишат в този жанр, трябва да съчетават безкомпромисно знание за научната област, от която идват техните герои, с тънка чувствителност за влиянията на житейските им съдби. Сещам се за американеца Джоузеф Брент (Joseph Brent), който написа брилянтна биография на Чарлс Пърс, превърнала се в научен бестселър. И за четящия се на един дъх огромен биографичен том за Витгенщайн от Рой Мънк (Roy Monk). Тези автори се наричат историци на идеите или интелектуални историци. Изключително ми е приятно да поздравя в лицето на главен асистент д-р Георги Гочев такъв български интелектуалец.

Убедено препоръчвам на почитаемото научно жури да присъди академичната длъжност доцент на гл. ас. д-р Георги Гочев!

София, 08.10. 2023 г.